

OBSAH

ÚVOD

17

- Kapitola I** PŘEKONÁVÁNÍ HOSPODÁŘSKÝCH POTÍŽÍ 1788—1815
(*Miloslav Bělohávek*) 19—26
- Dovršení obnovovacího procesu. Počet domů a obyvatelstva v Plzni. Jeho národnostní složení (19). Převážně řemeslný charakter plzeňské výroby. Soukenictví. Manufaktura bratří Tuschnerů (19). Městské doly a železářny (20). Omezování cechovní pravomoci státem (20). Zemědělské podnikání plzeňských měšťanů a soustředování nemovitého majetku (20). Plzeňské trhy, zejména výroční (21). Snahy o vyloučení židů z městského podnikání (21). Morgensäulerova tiskárna (21). Hospodářské potíže rakouské monarchie ze války s Francií. Růst daní. Státní krach r. 1811 (22). Absolutismus vlády Františka II. (22). Liknavost obyvatelstva vůči organizování domobrany (23). Plzeňský ohlas profrancouzské propagandy (23). Vznik francouzského a rakouského císařství (23). Průchody ruských vojsk Plzní. Zdejší pobyt vojevůdce Suvorova (23). Byrokratizace městské správy. Zřízení státního magistrátu v Plzni r. 1788. Purkmistr Emanuel David (24). Státní úřady v Plzni (25). Duchovní správa. Vojenská posádka (25). Počátek rušení městského opevnění. Zboření dominikánského kostela. Požáry (25). Hygienické poměry ve vnitřním městě. Měšťanské vily na předměstí (25).
- Kapitola II** KULTURNÍ ŽIVOT OSVÍCENSKÉ PLZNĚ DO VZNIKU NÁRODNÍHO Hnutí (*Milada Suchá*) 27—29
- Nevýraznost osvícenství v Plzni (27). Plzeňské školství. Německá hlavní škola. Učitel František Křepelka. První školní knihovna (27). Plzeňské gymnasium. Literární činnost F. X. Němečka a J. Ign. Schmidta (27). Otevření filosofického ústavu při plzeňském gymnasiu r. 1804. Premonstrátská profesori. Nová budova. Styky Josefa St. Zaupera s Goethem (28). Společenský a kulturní život plzeňského měšťanstva. Občasná divadelní představení. Divadelní hry J. N. Komárka (28). Tiskárna Jos. J. Morgensäulera (29). Konzervativní tradice zdejšího kulturního povědomí. Výzva k Plzeňanům a čestné měšťanství Fr. Vaváka (29).
- Kapitola III** POKRAČUJÍCÍ ROZKLAD STARÉHO ŘÁDU 1815—1830
(*Miloslav Bělohávek*) 30—33
- Růst Plzně počátkem 19. století (30). Převážně řemeslná výroba. Doubravecký hamr s různými provozy. Židovští podnikatelé. Koželužna bratří Ledererů (30). Hlavní soukenný trh v Plzni (31). Aktivní stav městského hospodářství. Bída chudšího obyvatelstva (31). Příčiny poněmčení Plzně. Počátky obrozenství (31). Otevření české triviální školy r. 1819 (32). Průtahy ruských vojsk. Plzeňská zastávka Alexandra I. (32). Veřejné stavby (32). Boření městských hradeb a

- bran. Vznik okružních sadů (32). Proměna Plzně za purkmistra M. Kopeckého (33).
- Kapitola IV** Z POSLEDNÍCH LET PLZEŇSKÉHO PANSTVÍ 1779—1848 34—40
(*Miloslav Bělohávek*)
Způsob hospodaření na plzeňských vesnicích. Rozklad trojhonného, nástup střídavého systému. Výroba rostlinná a živočišná (34). Sociální složení obyvatelstva plzeňských vesnic v letech 1846—1848 (35). Růst počtu řemeslníků na plzeňském panství v 1. polovině 19. stol. (35). Průmyslová výroba na plzeňských vesnicích: mlýny, železářny, chemické závody, vápenky, cihelny, pila (35). Převaha obživy zemědělstvím (37). Životní úroveň poddaných plzeňského panství (37). Sociální obraz Černic a Koterova (37). Stavební ráz plzeňských vesnic (38). Sbližování venkova s městem (38). Plzeňský kroj (39). Slavnosti na plzeňském venkově (39). Správa plzeňského panství od r. 1848 (40).
- Kapitola V** POČÁTKY NÁRODNÍHO Hnutí A OBROZENSKÁ LITERATURA 41—48
(*Milada Suchá*)
Opoždění národního hnutí v Plzni. Josef Vojtěch Sedláček. Bezplatné vyučování češtiny na plzeňském gymnasiu od r. 1817 (41). Styky prof. Sedláčka s předními buditeli (41). Lidovýchovně těžiško Sedláčkových národně uvědomovacích snah (42). Místní ohlas ódy „Na Plzeň“ z r. 1818 (42). Sedláčkovy snahy o šíření českých knih a časopisů. Plzeňští dopisovatelé pražských novin (43). Národní a společenský význam prvních českých představení v Plzni r. 1818 (44). Sedláčkovy osvědčení Tylovi r. 1829 (46). Zřízení české triviální školy r. 1819 (46). Sedláčkova spolupráce s pražským muzeem (46). Literární práce J. V. Sedláčka — příležitostné, jazykově obranné, odborné (46). Význam Sedláčkova plzeňského působení (47). Sedláčkovy žáci J. J. Marek, J. J. Kalina, J. Prav. Koubek, Eman. Stehlik (47). Převládající vliv německého jazyka i písemnictví v rozhodujících plzeňských kruzích (48).
- Kapitola VI** KLASICISMUS V PLZNI A STAVEBNÍ RÁZ JEJÍHO OKOLÍ 49—53
(*Jaromír Kovář*)
Klasicistní stavby Š. M. Schella, zvláště budova filosofického ústavu z r. 1809 (49). Vzhled Plzně z přelomu 18. a 19. století na dobových vedutách (50). Plzeňský empír, zejména lochotínské lázně a divadlo (50). Náhrobky mikulášského hřbitova (51). Stavební ráz plzeňského venkova. Rustikalizace starších i soudobých slohových prvků (51).
- Kapitola VII** CESTA K REVOLUCI 1830—1848 (*Miloslav Bělohávek*) 54—61
Počet domů a obyvatel Plzně (54). Začátky plzeňského průmyslu. Levitova koželužská továrna. Městské železářny. Kamenolomy. Dolování (54). Založení Měšťanského pivovaru r. 1842 (55). Celková průmyslová výroba v Plzni před r. 1850. Její technická zaostalost (56). Řemeslnicko-zemědělský charakter Plzně 1. poloviny 19. století. Zaměstnání obyvatelstva v r. 1846 (56). Přibližný počet vznikajícího proletariátu v Plzni koncem let čtyřicátých (57). Životní úroveň námezdně pracujících. Sociální důsledky neúrody v letech 1847—1848 (58). Rozvoj výstavby města za purkmistrovství M. Kopeckého (58).

Tad. Vrba, Viktor Ocel (210). Plzeňské údobí Josefa Holého. Zdejší redaktorská epizoda Karla Tomana (211). Prozaické náběhy K. Hamáčka, Fel. Vondrušky, P. Fingala aj. (211). Dramatické pokusy K. Horského a Ed. Šimka (211). Literární sborníky a časopisy: Červen, Plzeňské besedy, Vzlet (211). Kulturní stránka zdejších novin. Fejetony K. Pelanta (211). Plzeňský tisk za první světové války (212).

Kapitola XXVII NOVÉ PLZEŇSKÉ DIVADLO (*Václav Kuchynka*) 213—218
Kulturně politické okolnosti zbudování nového městského divadla (213). Ředitelská éra Vendelína Budila 1902—1912 (214). Budilova osobnost (214). Umělecká úroveň činohry (215). Činoherní repertoár. Důraz na divadelní účinnost (215). Provozní stránka Budilova údobí (216). Místní kritika (216). Hospodářské příčiny závěrečné krize Budilovy éry (216). Diskuse o budoucnosti městského divadla r. 1912. Dotazníková akce Osvětového svazu. Myšlenka lidového divadelního družstva. Ustavení buržoazní Společnosti přátel divadla (217). Ředitelská éra Karla Veverky 1912—1918. Těžisko v opeře (217). Plzeňské divadlo za první světové války (217). Loutkové divadlo Feriálních osad. Skupův Revoluční Kašpárek (218).

Kapitola XXVIII HUDEBNÍ PLZEŇ NA ZAČÁTKU 20. STOLETÍ
(*Antonín Špelda*) 219—225
Plzeňští hudební skladatelé: Stanislav Suda a jeho operní dílo (219). Otakar Bradáč. Norbert Kubát (219). Hudební skladatelé — plzeňští rodáci: Rud. Karel, dr. K. Šrom, E. F. Burian, V. Trojan (219). Hudební pedagogika (220). Pokusy o vzkříšení amatérského symfonického orchestru (220). Vojenské kapely (220). Divadelní orchestry (220). Zájezdy České filharmonie do Plzně od r. 1901. Získání V. Talicha za dirigenta České filharmonie (220). Vznik Sdružení pro komorní hudbu r. 1909. Abonentní cykly (221). Písňové koncerty E. Destinové a K. Buriana v r. 1918 (221). Vývoj plzeňské hudební kritiky (221). Plzeňská zpěvohra Budilovy éry. Personální a umělecké možnosti (221). Reprodukční úroveň. Změna Dvořákova názoru (222). Repertoár. Těžisko v české tvorbě. České premiéry Wagnerova Bludného Holanďana — 1906 a Pucciniho Madame Butterfly — 1907 (222). Začátky baletu (222). Opereta (223). Plzeňská zpěvohra Veverkovy éry. Růst operetní produkce (223). Pokrok baletního souboru (223). Václav Talich v čele plzeňské opery 1912—1915. Objevné pojetí řady operních děl. České premiéry Wagnerova Rienziho — 1914 a Lortzingovy Undiny (224). Personální potíže plzeňské opery v sezóně 1915—1916. Postupná konsolidace (224). Významní pěvci plzeňské opery v l. 1902—1918 (225). Národně politický ohlas operních představení na sklonku první světové války (225).

Kapitola XXIX VÁLEČNÁ ZKOUŠKA NA CESTĚ K STÁTNÍ SAMOSTATNOSTI
1914—1918 (*Zdeněk Ungerman*) 226—244
Koncentrace dělnictva v Plzni za první světové války (226). Vojenský dohled nad plzeňskými závody. Terorizování dělnictva. Mzdová diskriminace „příkázaných“ dělníků (226). Zhoršování zásobovací situace. Vzestup cen potravin (226). Mzdy plzeňských pracujících ve válečných letech (227). Růst úmrtnosti (227). Cesty za „aprovizací“

(227). Stávky a demonstrace (227). Rozebírání vojenských nákladů potravin. Zastřelení hladových dětí v Koterovské ulici r. 1918 (228). Vyčkávací stanovisko vedení plzeňské sociální demokracie. Nečinnost stranických organizací (228). Živelný protiválečný a protirakoský boj plzeňského dělnictva (229). Vznik prvního důvěrnického sboru ve Škodovce počátkem r. 1917 (229). Stížnostní komise (229). Dělnické požadavky předložené důvěrnickým sborem (229). Posílení třídně uvědomělého jádra škodováků dělníky jiných národností. Problém pochoopení jednoty třídního a národně osvobozenického boje plzeňským dělnictvem (229). Růst sabotáží ve Škodových závodech. Zažehnání Stanczykova plánu na zničení škodovské elektrárny (230). Vliv ruské únorové revoluce na dělnické akce v r. 1917. Internacionální ráz plzeňského 1. máje 1917 (230). Bolevecký výbuch 25. května 1917. Dělnická demonstrace. Oportunistické stanovisko G. Habrmana (231). Květnové a červnové demonstrace plzeňských pracujících. Opatrnický postoj sociálně demokratických funkcionářů (232). Úplná militarizace Škodových závodů. Stávka škodováků 27. června — 4. července 1917 (232). Bezradnost vojenské správy (232). Agitace pravicových sociálně demokratických vůdců za ukončení stávky (233). Likvidace stávky vojensko-četnickým zásahem (234). Srpnové demonstrace. Vyhlášení stanného práva pro Plzeň a okolí (234). Pozdější vysvětlení plzeňských revizionistů (234). Vystoupení národní opozice, vedené Habrmanem a Pikem, v sociálně demokratické straně na podzim 1917 (235). Ohlas Velké říjnové socialistické revoluce. Protiválečné projevy, stávky a demonstrace, 1. máj 1918, řetěz dílčích stávek a demonstrací v létě 1918 (235). Nacionalistická agitace plzeňských revizionistů. Upevňování iluzí o sociálně spravedlivém samostatném státu. Propagace Masarykovy koncepce vztahu k dohodovým mocnostem. Sbližování s českou buržoazií (235). Schválení programu národní opozice na krajské konferenci sociální demokracie v Plzni 25. srpna 1918 (236). Manévrování plzeňských nacionalistů ve vztahu k VŘSR (237). Ohlas sovětské mírové výzvy. Rozmělnění lednové stávky 1918 vlivem pravicových socialistických vůdců (238). Manifestační ráz plzeňského 14. října 1918 (239). 28. říjen (240). Možnost obnovy jednoty dělnictva na podzim 1918. Smýšlení maďarské posádky v Plzni (240). Ustavení Národního výboru v Plzni 27. října 1918. Politické složení. Předsednictvo. Odborné sekce. Předseda dr. M. Mandl, jednatel L. Pik (241). První opatření Národního výboru. Liknavé přebírání vojenského velitelství. Obsazování západního pohraničí (242). Vztah Národního výboru k dělnickým požadavkům. Státotvorná demagogie sociální demokracie (242). Protidrahotní bouře v lednu 1919 (244). Charakteristika protidělnické politiky plzeňských pravicových sociálně demokratických vůdců (244).

SOUHRN

245

LITERATURA A PRAMENY

257

ZUSAMMENFASSUNG

267

SEZNAM VYOBRAZENÍ

275

REJSTRÍK

279

Požáry (59). Růst komunikací. Zahájení pravidelné dostavnickové dopravy (59). Pošta (60). Hygienické a zdravotní poměry. Městské špitály. Lazaret u Doubravky. Nová nemocnice. Následky epidemií (60). Opatrovna malých dětí (61). Společenský život předbřeznové Plzně. Význam českých bálů a besed (61).

Kapitola VIII

POSTUP MYŠLENEK NÁRODNÍHO OBROZENÍ V KULTURNÍM ŽIVOTĚ A PÍSEMNICTVÍ (*Milada Suchá*) 62—70

Záporný postoj zámožného měšťanstva k národnímu hnutí v Plzni (62). Význam plzeňské „ochranitelny“ (62). Němčení měšťanské společnosti (62). Střídavé osudy českých představení na plzeňské scéně. Ochoťnická vystoupení (63). Smrt J. V. Sedláčka r. 1836. Josef František Smetana a jeho pedagogické názory (63). Smetanův průzkum národnostní situace v západočeském pohraničí (64). J. F. Smetany „Obraz starého světa“, „Všeobecný dějepis občanský“, „Hvězdosloví“ (64). Praktické zaměření obrozenecké lidovými výchovy (65). Zřízení nedělní průmyslové školy v Plzni r. 1840 (65). Sbirka na zbudování české průmyslové školy v Praze (66). Smetanův „Silozpyt“ (66). Plzeňské působení učitele Jos. Spudila (66). Růst českého společenského života v Plzni čtyřicátých let. Besedy. Bály (67). Plzeňské tříletí Bedřicha Smetany (67). Obtížné šíření českých knih. Plzeňské knihovny (68). „Hosté z Bílé růže“ (68). Význam J. F. Smetany pro rozvoj národního hnutí v Plzni (69). Úloha českého divadla (69). Německý charakter premonstrátského učiliště (69). Učitel J. N. Sýkora (70). Výsledky postupu národního života v předbřeznové Plzni (70).

Kapitola IX

REVOLUCE ROKU 1848 (*Miloslav Bělohlávek*) 71—77

Krise feudálně absolutistického systému rakouské monarchie. Zhoršení hospodářskosociálních poměrů (71). Vlna evropských revolucí r. 1848. Složitá vnitropolitická situace Rakouska (71). Ohlas Svatozáclavské schůze v Plzni (72). Konzervativní ráz plzeňských oslav vyhlášení konstituce. Ustavení národní gardy a studentské legie. Potlačování revoluční nálady lidu (72). Pilsner Anzeiger tribunou zápasu reakce s liberály (73). Pokus o zrušení Nového svátku. Smetanův politický postoj (73). Plzeňský nezdar voleb do frankfurtského sněmu (73). Zvolení obecního výboru (74). Plzeňská účast na Slovanském sjezdu (74). Ohlas pražských revolučních bojů (74). Porážka revoluce. Posílení konzervativní buržoazie. Vyčištění národní gardy (75). Poslanec dr. Fr. Škoda (75). Vznik, činnost a politická linie plzeňské pobočky Slovanské lípy (75). Posel ode Mže (76). Otázka zrovnoprávnění češtiny s němčinou (76). Příčiny nevýrazného průběhu revolučních událostí v Plzni (76).

Kapitola X

ZA DOZNÍVÁNÍ REVOLUCE A VE STÍNĚ BACHOVSKÉHO ABSOLUTISMU 1848—1860. (*Václav Čepelák*) 78—96

Nepříznivá hospodářská situace na rozhraní let 1848—1849 (78). Zdánlivý klid v Plzni (78). Nový krajský hejtmán Fortwängler (78). Mimořádné odvody. Plzeňská demonstrace a útok na Levitovu kozeľužu v únoru 1849 (79). Rozehnnání kroměřížského sněmu. Ohlas oktrojované ústavy v Plzni (80). Zánik plzeňské Lípy a Posla ode

Mže (81). Doznívání revolučního údobí (82). Vznik jednotné státní správy. Plzeň sídlem krajské vlády a soudů (82). Četnictvo (82). Likvidace plzeňského panství. Hodnota robotní reluce a emfyteutické daně (82). Obecní volby r. 1850 dokladem růstu pozic bohaté buržoazie. Purkmistr Fr. Vanka. Upevnění vlády plzeňské reakce (83). Nastolení Bachova absolutismu. Akce policejního režimu v Plzni a na Plzeňsku: vyšetřování podezřelých, náhlé noční prohlídky venkova, seznamy politicky kompromitovaných r. 1848 (84). Udání na plzeňskou městskou radu (85). Okresní hejtman Merkl a nadřízené úřady (85). Zprávy o chování dělnictva (86). Počátky průmyslové revoluce v Plzni a na Plzeňsku. Jednotlivá výrobní odvětví (87). Technická zaostalost plzeňských městských železáren (88). Zakládání bratrských pokladen (89). Příznaky hospodářské krize (89). Plzeňský podíl na „národní“ půjčce r. 1854 (90). Rostoucí drahota. Opatření krajské vlády (90). Stížnost ejpovických horníků na plzeňskou městskou radu r. 1855 (90). Úsilí obchodní komory o zřízení vyšší reálky i obchodní a živnostenské školy v Plzni (90). Založení městské spořitelny (91). Výstavba města a návrhy na jeho vybavení (92). Hospodářská iniciativa jednotlivců. Vankovy antisemitské argumenty. Drobné továrny (92). Velkopodnikatel mlynář Fr. Hýra (92). Stavební činnost Mart. Stelzera (93). Plynové osvětlení města (93). Národnostní situace v Plzni let padesátých. Nadvláda bohaté německé menšiny. Místně typický národnostní utrakvismus (93). Vankova politická hlášení (94). Netečnost obecní správy ke kulturním hodnotám (94). Přiliv českého obyvatelstva do Plzně (94). Odnárodňování jednotlivců (95). Důsledky světové hospodářské krize. Pravděpodobný počet dělnictva v Plzni r. 1858. Charitativní akce zdejší buržoazie a sociální péče městské správy (96). Názorová neochvěvnost prof. Smetany (96). Válka v Itálii a pád Bachova absolutismu (96).

Kapitola XI

HOSPODÁŘSKÝ ROZVOJ A VYVRCHOLENÍ NÁRODNÍHO HNUTÍ 1860 až 1873 (Václav Čepelák) 97—121

Netečnost plzeňské buržoazie k ztroskotání absolutismu (97). Příklad Ad. Stocka (97). Oslava Schmerlingovy ústavy (98). Obecní volby r. 1861. Posílení vlivu nejbohatší buržoazie (98). Českým snahám příznivé začátky purkmistrovské éry dr. J. Maschauera (99). Dr. Pankráz zemským poslancem (99). Schieblova názorová bohemizace časopisu Pilsner Bote (99). Železniční spojení Plzně s Brodem nad Lesy — 1861, Prahou — 1862, Českými Budějovicemi — 1868, Vídní — 1870, Chebem — 1872, severočeskou uhelnou oblastí — 1873, Železnou Rudou — 1876 (100). Růst těžby a vývozu uhlí. Zvýšení vývozu chemických i jiných výrobků (101). Rozvoj potravinářského průmyslu, zvláště pivovarnictví (103). Továrny na zpracování kůží, papírny, keramika (103). Pokus o modernizaci městských železáren (103). Strojrenství a kovoprůmysl v Plzni. Waldsteinova strojírna. Nový majitel E. Škoda (104). Řemesla a živnosti. Občanská záložna (104). Plzeňské hospodářské a průmyslové výstavy (105). Obyvatelský růst Plzně. Dělnictvo podle oborů. Národnostní poměry (105). Zahájení boje české buržoazie za rovnoprávnost. Českoněmecké uliční tabulky.

Výraznější české zastoupení v obchodní komoře (105). Spolkový ruch: Hlahol, Měšťanská beseda, Sokol, Řemeslnická beseda (106). Úspěch české strany v obecních volbách r. 1864 (106). Slavnostní otevření plzeňské reálky (107). Ohlas cvočkařských bouří na Hořovicku (108). Pruskorakouská válka r. 1866. Rakousky loajální nálada v Plzni. Stěhování nejvyšších úřadů do Plzně. Pruská okupace. Vyznamenání za zásluhy o obec v době okupace (108). Plzeňské začátky Fr. Schwarze (110). Redakce Plzeňských novin prostředníkem spojení české emigrace s domovem (111). Odmítnutí rakousko-uherského vyrovnání z r. 1867 českou buržoazní politikou (111). První čeští poslanci za Plzeň (111). Plzeňská účast při převezení korunovačních klenotů v srpnu 1867 (112). Obecní volby v Plzni r. 1868. Známký rozrůznění českého buržoazního tábora (112). Purkmistr Emanuel Tuschner (112). Hospodářské i kulturní úsilí místní německé buržoazie (112). Národně politický význam slavnosti svěcení praporu plzeňského Sokola r. 1868 (113). Další projevy národního hnutí. Deklarace českých poslanců (113). Táborové hnutí v letech 1868—1871. Tábor na Homolce r. 1868 (113). Zpráva okresního hejtmána Špuláka místopředsedou o politické situaci na Plzeňsku (114). Tábor „Na skalkách“ r. 1869 (114). Nové české spolky v Plzni (115). Změny v místní české žurnalistice (115). Tábor „Pod zámečkem“ r. 1870. Zrušení tzv. Nového svátku (115). Zpráva okresního hejtmána Trojana o národně politickém zápasu v Plzni (116). Pád fundamentálek (116). Konfiskace a zánik Českého lva (116). Počátky emancipace českého dělnictva z vlivu národní buržoazie (117). Uklidňující hlášení okresního hejtmána Trojana o projevech dělnického hnutí na Plzeňsku (117). Stávka železničních dělníků r. 1870 a stavebních dělníků r. 1872 (117). Stávka bednářů Měšťanského pivovaru v srpnu 1872 (117). Schůze plzeňského dělnictva r. 1872 (118). Hospodářská krize na začátku let sedmdesátých. Krach na vídeňské burze r. 1873 (118). Finanční úpadek dr. Maschauera (118). Představitel české průmyslové buržoazie v čele hospodářského a politického života Plzně (119). Vznik akciových podniků. Rozvoj peněžnictví v Plzni. Akciová účast zdejších podnikatelů v mimoplzeňském průmyslu (119). Rozvoj města za Tuschnerova purkmistrovství (119). Odraz vídeňského krachu v Plzni. Zhroucení bank a průmyslových podniků (119). Pád purkmistra Tuschnera r. 1873 (120). Důsledky hospodářské krize v Plzni a na Plzeňsku (121).

Kapitola XII

STAVEBNÍ ROZVOJ A VĚTVARNICTVÍ PLZNĚ OD REVOLUČNÍHO ROKU DO ZAČÁTKU LET SEDMDESÁTÝCH (*Václav Vodák*) 122—126
Počátek novodobé stavební proměny města (122). Zásahy do historického jádra, zvl. zboření Říhovského domu (122). Výstavba průmyslová (123), bytová (123), veřejná, zejm. synagoga, reálka, německé divadlo (123). Plzeňské působení malíře Jana Herzoga (124). František Sequens (124). Místní malířství (125). Sochařství. Pomník M. Kopeckého. Umělecká řemesla (126).

Kapitola XIII

ZÁKLADY NOVODOBÉHO ČESKÉHO ŠKOLSTVÍ V PLZNI (*Václav Spěvák*) 127—132
Snahy plzeňské obce o vyšší reálnou školu v letech 1849—1850 (127).

Cesta k zřízení vyšší české reálky, otevřené r. 1865 (127). Ředitel Fr. Částek (128). Přeměna reálky v české reálné gymnasium r. 1871 až 1872 (128). Jejich významní učitelé a žáci (129). Samostatná budova české triviální školy r. 1853 (129). Povýšení české triviální školy na hlavní r. 1861 (130). Plzeňské působení ředitele Jana Rychtářka a P. Augustina Fischera - Rybaříckého (130). Změny školství v 2. polovině let šedesátých (130). Úsilí o počestění německé hlavní školy (131). Zřízení české obecné a měšťanské školy dívčí r. 1871 (132). Pokus o vyšší dívčí školu r. 1868. Lidovýchovná činnost ředitelky Boženy Čechové (132).

Kapitola XIV PLZEŇSKÉ LITERÁRNÍ DĚNÍ ZA ABSOLUTISMU A V POČÁTCÍCH LIBERÁLNÍ ÉRY (*Václav Kuchynka*) 133—136

Reakční atmosféra bachovského režimu. Básně J. Fr. Smetany (133). Naukové písemnictví let padesátých (133). Tehdejší plzeňský tisk. Pokus o vydávání Hlasatele Plzeňského (133). Svobodnější ovzduší let šedesátých. Ovládnutí plzeňského kulturního života buržoazií. František Schwarz a Plzeňské noviny od r. 1864 (133). Pokusy o další české časopisy (134). Drobná publikační činnost. Hruškova Kniha pamětní (134). Maloměstský osud dramatika Bernarda Guldenera, autora „Hada v růžích“ a „Sofonisby“ (134). Plzeňský pobyt Elišky Krásnohorské 1867—1874 (135). Literární produkce F. A. Hory (135).

Kapitola XV ZÁPAS O STÁLÉ ČESKÉ DIVADLO V PLZNI A ZAČÁTKY ŠVANDOVY ÉRY (*Václav Kuchynka*) 137—140

Kulturně politický význam zápasu o stálé české divadlo (137). Přežívající jazykově obrozenská úloha českých představení v Plzni let padesátých. Ochotnická vystoupení (137). Prosazování českých divadelních společností na plzeňské jeviště. Letní sezóna Zöllnerovy společnosti r. 1856. Úmrtí a pohřeb J. K. Tyla (137). Častější česká představení počátkem let šedesátých (138). Radniční zápas o zadávání městského divadla. Vitězství Kleisslova protinávru na postoupení zimní sezóny 1865—1866 Švandově společnosti (138). Význam tohoto výběru (138). Osobnost Pavla Švandy ze Semčic (138). Zahájení činnosti stálého českého divadla v Plzni 1. listopadu 1865 (139). Zřízení zpěvohry r. 1868 (139). Vybudování německého divadla v Plzni r. 1869 (139). Příčiny úspěchu první Švandovy éry (140). Švandův pokus s letní arénou r. 1873 (140).

Kapitola XVI HUDBA V PLZNI DO POČÁTKU LET SEDMDESÁTÝCH (*Antonín Špelda*) 141—144

Začátky zdejšího hudebního života na rozhraní 18. a 19. století (141). Plzeňská leta B. Smetany (141). Hudebnická rodina Hřímálých (141). Založení Hlaholu r. 1862 a jeho činnost za sbormistrovství Hynka Pally 1864—1874 (142). Vznik plzeňské zpěvohry r. 1868 (142). Její „zlatý věk“ 1868—1870. Inscenace Smetanovy Prodané nevěsty r. 1869 — jádro její tzv. „plzeňské tradice“ (143). Úpadek Švandovy zpěvohry v první polovině sedmdesátých let (143). Zpěvohra německého divadla (144). Plzeňské mládí Fr. Ondříčka (144). Pěvecký odbor Dělnické besedy z r. 1873 (144).

Kapitola XVII NÁSTUP DÉLNICKÉ PLZNĚ 1873—1900 (*Zdeněk Ungerman*) 145—160
Překonání deprese. Hospodářský rozvoj Plzně od počátku let osmdesátých (145). Růst pivovarnictví. Další pivovar Prior r. 1893 (145). Rozmach Škodových závodů. Ocelárna r. 1886. Zbrojní oddělení r. 1890. Výstavba nového závodu. Stoupající počet dělníků. Růst výroby. Zakcionování Škodových závodů r. 1899 (145). Budování dilen státních drah. Střední a menší průmyslové závody (146). Obecní podniky (146). Rozvoj peněžnictví. Městská spořitelna. Občanská záložna. Bankovní filiálky (146). Spolek techniků z r. 1887 (146). Vzestupná potřeba pracovních sil. Přistěhovalci. Bytový problém (146). Kovorolníci (147). Početní růst obyvatelstva Plzně i předměstských obcí (147). Přistěhovalectví do Plzně z jednotlivých okresů. Počešťování města (147). Nedostačující obytná výstavba v Plzni (148). Zdejší bytové a zdravotní poměry — zvláště dělnictva — koncem 19. století. Vysoká dětská úmrtnost (148). Třídní zúžení politických cílů české buržoazie (149). Specifický národnostní moment útlaku plzeňského dělnictva (149). Zesílení politické aktivity českého měšťáctva v Plzni. Boj o „českou radnici“. Ovládnutí okresního zastupitelstva. Odrazení útoku německé menšiny r. 1875 (150). Představitelé české buržoazie v městském zastupitelstvu (150). Rozhodné vítězství českého měšťáctva v obecních volbách r. 1897. Purkmistr dr. Václav Peták. Zavedení češtiny do úřadování plzeňské obce (151). Manévrování obecního zastupitelstva za protiněmeckých nepokojů r. 1897 (151). Snahy o brzdění německého podnikání v Plzni (151). František Schwarz, vůdce zdejší české buržoazie (151). Ideologická úloha Plzeňských listů. Pokusy měšťáckých představitelů o ovlivnění dělnického hnutí (152). Počátky organizování dělnictva. Podpurné spolky (152). Vzájemně se podporující jednota tovaryšů koželužských v Plzni z r. 1872. Členství zaměstnavatelů (153). Spolek vzájemně se podporujících dělníků plzeňských a vůkolních z r. 1873. Němečtí členové (154). Vzdělávací spolek Dělnická beseda v Plzni z r. 1873. Její činnost. Okolnosti založení. Charakter sociálně demokratické organizace (155). Plzeňští delegáti na neudörfelském sjezdu r. 1874 (156). Plzeňští zástupci na pražské schůzi sociálně demokratických sekcí r. 1876 (156). Břevnovský sjezd r. 1878 (157). Perzekuce dělnického hnutí v letech osmdesátých. Masové zatýkání. Tajné schůzky. Ochabnutí spolkové činnosti (157). Spolek pro zbudování českého Dělnického domu v Plzni z r. 1885. Zakoupení Pekla r. 1894 (158). Oživení plzeňského dělnického hnutí v letech devadesátých. Další spolky: Jarost z r. 1891, politický spolek Pokrok z r. 1892 (159). Postupné sdružování dělnických spolků. První sociálně demokratická konference v západních Čechách r. 1893 (159). Plzeňský dělnický tisk od r. 1891: Heslo, Posel lidu, Západočeský posel lidu, Nová doba, Žumbera, Satan (159). Prvomájové oslavy v Plzni od r. 1892 (160). Plzeňské působení Jos. Hybeše v letech 1894—1895 (160). Volební vítězství sociální demokracie r. 1897 (160). Pokusy plzeňské buržoazie o rozbití jednoty dělnictva. Založení národní strany dělnické r. 1897 (160).

Kapitola XVIII STAVEBNICTVÍ A VÝTVARNÉ DĚNÍ V PLZNI OD POČÁTKU LET SEDMDESÁTÝCH DO KONCE 19. VĚKU (*Václav Vodák*) 161—165

Oživení stavebního rozvoje koncem sedmdesátých let. Průmyslové objekty. Bytová výstavba (161). Mízení dalších stavebních památek. Růst a výsledky ochrannářských snah (161). Mockerova oprava bartolomějského chrámu v letech 1879—1884 (161). Pseudohistorická stylovost části činžovních domů. Stavby Rud. Štecha ve slohu „české renesance“ (162). Veřejné budovy (162). Pokusy o umělecká sdružení. Stolní společnosti (162). Umělecké výstavy od r. 1884 (162). Počátky uměleckého sběratelství (163). Plzeňský rodák malíř Maxmilián Pírner (163). Nevalné existenční možnosti pro výtvarné umělce v Plzni (163). Malířské dílo Augustina Němejce (163). Figurálně národopisné studie Jos. Bešty (164). Malíři místního významu (165). Plzeňští fotografové-kreslíři (165). Seidanův pomník J. Fr. Smetany (165). Umělecká řemesla (165).

Kapitola XIX

ROZVOJ PLZEŇSKÉHO ŠKOLSTVÍ V POSLEDNÍ ČTVRTI 19. STOLETÍ
(*Václav Spěváček*) 166—171

Příčiny zpomalení vývoje českého školství v Plzni let sedmdesátých (166). Zřízení německé realky r. 1873 (166). Profesor K. Klostermann (166). Vznik německé průmyslové školy. Profesor Vinc. Šimerka (166). Důvod lidovýchovného a školského úsilí české buržoazie. Iniciativa dr. V. Petáka (167). Spolek přátel vědy a literatury české a plzeňské školství. Průzkum národnosti žactva r. 1882. Otevření vyšší dívčí školy r. 1884 (167). Rozdělení města na školní obvody r. 1882 (168). První měšťanská škola chlapecká z r. 1882 (168). Publikáční činnost inspektora Pavla Jehličky (168). Nové školní budovy (168). Zřízení obchodní školy r. 1886 (168). Plzeňský sjezd českých filantropů r. 1889. Petákův plán vychovatelný (169). Oslava jubilea J. Á. Komenského r. 1892 (169). Okresní školská výstava r. 1893 (169). Otevření českého učitelského ústavu r. 1892 (170). Nová budova klasického gymnasia z r. 1892 (170). Významní učitelé i žáci plzeňských středních škol (171).

Kapitola XX

LITERÁRNÍ DOZPĚV PLZEŇSKÉHO OBROZENSTVÍ

(*Václav Kuchynka*) 172—175
Založení Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni r. 1878. Úkol. Členstvo. Odbory (172). Přednášky (172). Publikace — většinou oslavně příležitostné a retrospektivní (173). Vývojové zaostávání Literárního spolku v letech devadesátých (173). Polonistické práce F. A. Hory (173). Publikace Ed. Valečky o Rusku (174). Literární projevy Ad. Srba, Jul. Korába, Tom. Cimrhanzla, V. Pečenky, Jos. Čipery. Listář Jos. Strnada (174). Románové dílo Karla Klostermanna (174). Buržoazní tisk (174). Dělnický tisk (175).

Kapitola XXI

PROMĚNLIVÉ ČTVRTSTOLETÍ PLZEŇSKÉHO DIVADLA

(*Václav Kuchynka*) 176—179
Hospodářské a kulturně politické okolnosti rozkolísání divadelního vývoje v l. 1875—1902 (176). Vliv Literárního spolku a Plzeňských listů na zdejší divadlo (177). Ideově umělecký pokles druhé Švandovy éry. Přibývání komerčních titulů. Poměrně stabilní reprodukční úroveň. České novinky. Celkový výsledek Švandova údobí (177). Sezóny ostatních ředitelů do poloviny let osmdesátých. Plzeňské působení Eduarda Vojana 1881—1884 (178). Poslední provozní období starého divadla 1886—1902. Časté střídání ředitelů. Pavel Švanda mladší.

Vendelín Budil. České realistické drama. Podléhání repertoáru zploš-
tujícímu buržoazním požadavkům. Kritický hlas dělnického Žumbery
(178).

Kapitola XXII RŮST PLZEŇSKÉHO HUDEBNÍHO DĚNÍ (*Antonín Špelda*) 180—184
Amatérský symfonický orchestr Plzeňského filharmonického spolku
z r. 1882 (180). Dirigenti zdejší vojenské kapely Fr. Schmid a K. Kom-
zák. Provedení Dvořákových, Verdiho a Smetanových děl (180). Kon-
certy symfonického orchestru Filharmonického spolku za Pallova ve-
dení v l. 1882—1889 (180). Vzestup umělecké úrovně Hlaholu v letech
osmdesátých. Dirigentské hostování Antonína Dvořáka. Plzeňská pre-
miéra kantáty Svatební košile a Lužanské mše (181). Pěstování ko-
morní hudby, zvláště ve Filharmonickém spolku. Plzeňské koncerty
Českého kvarteta v letech devadesátých (181). Dělnický pěvecký sbor
z r. 1895 (182). Vznik Pařížského odboru Hlaholu. Sborník Norb.
Kubát. Vítězství v Paříži a Bruselu r. 1900. Osamostatnění v mužském
sboru Smetana (182). Pěvecký spolek Hřímaly z r. 1901 (183). Rene-
sance plzeňské zpěvohry od počátku let osmdesátých. Sezóna K. Ko-
vařovice 1886—1887. Česká premiéra Wagnerova Tannhäusera r. 1887
(183). Éra Pavla Švandy mladšího 1892—1895 (183). Budilovo pětiletí
1895—1900. Dirigent Antonín Kott. Uvedení operní prvotiny Stani-
slava Sudy (183). Opereta (184). Zpěvoherní orchestr za Kottova
vedení (184). Významní pěvci plzeňské zpěvohry (184). Konec éry
starého divadla (184).

Kapitola XXIII DOZRÁVÁNÍ PŘEDCHOZÍHO PŮLSTOLETÍ 1900—1914
(*Zdeněk Ungerman*) 185—192
Poměrně plynulý hospodářský vývoj Plzně do první světové války.
Rozvoj Škodových závodů. Růst ocelářské a zbrojní výroby. Vzestup
počtu dělnictva (185). Nový pivovar — Světovar z r. 1910 (185).
Rozvoj peněžnictví. Další bankovní filiálky. Založení Plzeňské banky
r. 1910 (185). Rozšíření městské plynárny (186). Sociálně demokra-
tické družstevnictví. Západočeská lidová záložna z r. 1909 (186). Po-
četní růst obyvatelstva Plzně. Zrychlení bytové výstavby. Stále vý-
raznější česká většina (186). Přistěhovalectví do plzeňského okresu
(186). Hlavní tendence předválečného politického života v Plzni: úsilí
české buržoazie o rozbití jednoty dělnického hnutí, přerůstání prvků
pravicového oportunismu v sociální demokracii v otevřený revizio-
nismus (186). Buržoazní ovlivňování národních sociálů. Instruování
poslance V. Fresla Fr. Schwarzem (186). Dočasně volební úspěchy
národních sociálů (187). Dělnická aristokracie ve Škodovce a v Měš-
tanském pivovaru. Mzdové rozdíly (187). Dělnická byrokracie (188).
Kovorolníci (188). Národnostní problémy (188). Vznik pravicové sku-
piny ve vedení plzeňské sociální demokracie v čele s L. Pikem,
G. Habrmanem a A. Remešem (188). Vliv T. G. Masaryka. Jeho před-
nášky v Pekle r. 1907 (189). Boj plzeňského dělnictva za všeobecné
hlasovací právo v l. 1904—1905 (189). Vítězství sociální demokracie
na Plzeňsku ve volbách r. 1907 (190). Parlamentarismus a ekonomis-
mus pravicových vůdců plzeňské sociální demokracie (190). Živelná
vína stávek r. 1909 (191). Založení Továrního spolku dělnictva Ško-

dových závodů r. 1909. Spolkový dům „Nebe“. Závodní konzum. Dělnická kolonie na Karlově (191). Dělnicko-živnostenská výstava v Plzni r. 1909 (191). Autonomistická koncepce odborového hnutí na Plzeňsku. Útoky proti centralistům (191). Ideový a organizační rozklad plzeňské sociální demokracie na prahu první světové války (192).

Kapitola XXIV

STAVEBNÍ RŮST A VÝTVARNÉ UMĚNÍ PŘEDVÁLEČNÉ PLZNĚ

(*Václav Vodák*)

193—203

Charakter stavebního rozvoje Plzně v l. 1900—1914. Sadová úprava některých náměstí. Borský park (193). Architektonický ráz činžovní a veřejné výstavby (193). Vyvrcholení stavební proměny městského jádra. Uměleckohistorické ztráty, zvl. zboření Guldenerovského domu (194). Výsledky památkářského úsilí, zejm. záchrana Gerlachovského domu (194). Hilbertova oprava Šternberské kaple. Restaurace plzeňské radnice podle návrhu J. Kouly r. 1912 (194). Rozšiřování průmyslových objektů. Bytová výstavba (195). Dělnická čtvrt na Karlově (195). Veřejné budovy z l. 1901—1914: Městanská beseda (195). Muzeum (196). Zastávka na Jižním předměstí. Obchodní komora. Hlavní nádraží. Dělnický dům Peklo (196). II. česká reálka (196). Městské divadlo (1902) a jeho umělecká výzdoba (196). Církevní stavby, zejména kostel redemptoristů a dominikánský kostel s klášteřem (197). Práce dalších plzeňských architektů (198). Projev modernější architektury v Plzni, zvl. interiéry Ad. Loose a Bendelmayerova budova spořitelny (198). Místní možnosti rozvoje výtvarnictví (198). Spolek přátel výtvarného umění z r. 1910 (199). Malíři — plzeňští rodáci: Josef Mandl (199). František Honzik (199). Bratři Špillarové (200). Hugo Boettlinger (200). Malíři žijící v Plzni a v okolí (201). Alšova plzeňská sgrafita (202). Plzeňské plastiky (202). Tvůrčí počátky sochaře Vojtěcha Šípa. Návrh na Tylův pomník (202). Umělecká řemesla (203).

Kapitola XXV

DOVRŠENÍ ZAKLADATELSKÉ EPOCHY PLZEŇSKÉHO ŠKOLSTVÍ

(*Václav Spěváček*)

204—207

Snahy plzeňské obce o druhou českou reálku (204). Budova obecné školy na Karlovské třídě. Obchodní akademie — 1903. Někteří její učitelé, zejména Ant. Kostinec a V. A. Jung (204). Zřízení druhé české realky r. 1906. Nová budova z r. 1914. Veřejná činnost ředitele Jos. Strnada (204). Úsilí o rozvoj živnostenských škol pokračovacích (205). Stav českého školství v Plzni r. 1907 (205). Rolnicko-mlékařská škola. Odborná činnost jejich učitelů (206). Sociálně výchovné instituce. Sirotčinec. Dětská útulna Jesle (206). Plzeňští průkopníci nápravné pedagogiky (206). Návrh na zřízení university v Plzni (207). Šestý lidovýchovný sjezd v Plzni r. 1912 (207). Plzeňské školství za první světové války (207).

Kapitola XXVI

POČÁTEK NOVÉHO STOLETÍ V PLZEŇSKÉM PÍSEMNICTVÍ

(*Václav Kuchynka*)

208—212

Povaha tehdejšího plzeňského písemnictví (208). Literární činnost Pavla Nebeského (208). Estetik a umělecký historik Antonín Šnajdauf (208). Překladatelské, lexikální a beletristické dílo Václava Aloise Junga (209). Národopisné a beletristické práce Jana Františka Hrušky (209). Sociální tón části plzeňského básnictví: K. Jonáš, I. Duchoň,